तं ददौ सूर्य्यपुत्रस्तु मनुर्व्वै रक्षणार्थकं । आनुपूर्व्व्या च दण्डोऽयं प्रजा जागर्त्ति पालयन् । ४५१०
इन्द्रो जागर्त्ति भगवानिन्द्राद्‌ग्निर्विभावसुः । अग्नेर्जागर्त्ति वरुणो वरुणाच्च प्रजापतिः ।
प्रजापतेस्ततो धर्म्मो जागर्त्ति विनयात्मकः । धर्म्माच्च ब्रह्मणः पुत्रो व्यवसायः सनातनः ।
व्यवसायात्ततस्तेजो जागर्त्ति परिपालयन् । ओषध्यस्तेजसस्तस्मादोषधीभ्यश्च पर्व्वताः ।
पर्व्वतेभ्यश्च जागर्त्ति रसो रसगुणास्तथा । जागर्त्ति निर्ऋतेर्देवी ज्योतींषि निर्ऋतेरपि ।
वेदाः प्रतिष्ठा ज्योतिर्भ्यस्ततो ह्यङ्गिराः प्रभुः । ब्रह्मा पितामहस्तस्माज्जागर्त्ति प्रभुरव्ययः । ४५१५
पितामहान्महादेवो जागर्त्ति भगवान् शिवः । विश्वेदेवाः शिवाच्चापि विश्वेभ्यश्च तथर्षयः ।
ऋषिभ्यो भगवान् सोमः सोमाद्देवाः सनातनाः । देवेभ्यो ब्राह्मणा लोके जायतीत्युपधारय ।
ब्राह्मणेभ्यश्च राजन्या लोकाञ्चरन्ति धर्म्मतः । स्थावरं जङ्गमञ्चैव चत्रियेभ्यः सनातनं ।
प्रजा जायति लोकेऽस्मिन् दण्डो जागर्त्ति तासु च । सर्व्वं संक्षिपते दण्डः पितामहसमप्रभः ।
जागर्त्ति कालः पूर्व्वञ्च मध्ये चान्ते च भारत । ईश्वरः सर्व्वलोकस्य महादेवः प्रजापतिः । ४५२०
देवदेवः शिवः शर्व्वो जागर्त्ति सततं प्रभुः । कपर्द्दी शङ्करो रुद्रः शिवः स्थाणुरुमापतिः ।
इत्येष दण्डो विख्यात आदौ मध्ये तथा परे । भूमिपालो यथान्यायं वर्त्ततानेन धर्म्मवित् ।
॥ भीष्म उवाच ॥ इतीदं वसुहोमस्य शृणुयाद्यो मतं नरः । श्रुत्वा च सम्यग्वर्त्तेत सर्व्वान् कामानवाप्नुयात् ।
इति ते सर्व्वमाख्यातं यो दण्डो मनुजर्षभ । नियन्ता सर्व्वलोकस्य धर्म्माक्रान्तस्य भारत ।
इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्व्वणि राजधर्म्मानुशासनपर्व्वणि दण्डोत्पत्तिकथने द्वाविंशत्यधिकशततोऽध्यायः ॥१२२॥
॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ तात सर्व्वार्थकामानां श्रोतुमिच्छामि निश्चयं । लोकयात्रा हि कार्त्स्न्येन तिष्ठेत् केषु प्रतिष्ठिता । ४५२५
धर्म्मार्थकामाः किंमूलास्त्रयाणां प्रभवश्च कः । अन्योन्यञ्चानुषज्जन्ते वर्त्तन्ते च पृथक् पृथक् ।
॥ भीष्म उवाच ॥ यदा ते स्युः सुमनसो लोके धर्म्मार्थनिश्चये । कालप्रभवसंस्थासु सज्जन्ते च त्रयस्तदा ।
धर्म्ममूलः सदैवार्थः कामोऽर्थफलमुच्यते । सङ्कल्पमूलास्ते सर्व्वे सङ्कल्पो विषयात्मकः ।
विषयाश्चैव कार्त्स्न्येन सर्व्व आहारसिद्धये । मूलमेतत्त्रिवर्गस्य निवृत्तिर्म्मोक्ष उच्यते ।
धर्म्माच्छरीरसंगुप्तिर्द्धर्म्मार्थश्चार्थ उच्यते । कामो रतिफलश्चात्र सर्व्वे ते च रजस्वलाः । ४५३०
सन्निकृष्टांश्चरेदेतान्न चैतान्मनसा त्यजेत् । विमुक्तस्तपसा सर्व्वान् धर्म्मादीन् कामनैष्ठिकान् ।
श्रेष्ठे बुद्धिस्त्रिवर्गस्य यदयं प्राप्नुयान्नरः । बुद्ध्या बुद्धिरिहार्थेन तदज्ञाननिकृष्टया ।
अपध्यानमलो धर्म्मो मलोऽर्थस्य निगूहनं । सम्प्रमोदमलः कामो भूयः स्वगुणवर्ज्जितः ।
अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासं पुरातनं । कामन्दकस्य संवादमाङ्गरिष्ठस्य चोभयोः ।
कामन्दमृषिमासीनमभिवाद्य नराधिपः । आङ्गरिष्ठोऽथ पप्रच्छ कृत्वा समयपर्य्ययं । ४५३५
यः पापं कुरुते राजा काममोहबलात्कृतः । प्रत्यासन्नस्य तस्यर्षे किं स्यात् पापप्रणाशनं ।
अधर्म्मं धर्म्म इति च योऽज्ञानादाचरेन्नरः । तञ्चापि प्रयितं लोके कथं राजा निवर्त्तयेत् ।